

ЧЕРНОП'ЯТОВ С. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

*(Вищий навчальний приватний**заклад «Дніпровський гуманітарний**університет»)*

УДК 340.132.6 (477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.9>**МЕТОД «ЧЕСНОГО ЧИТАННЯ» (THE “FAIR READING” METHOD)
У ТЛУМАЧЕННІ ПРАВА В УКРАЇНІ**

У статті описано генезу та причини появи методу «чесного читання» (The “Fair Reading” Method). Надано загальну характеристику змісту методу «чесного читання». Наведено відомості судової статистики (за даними Єдиного державного реєстру судових рішень) щодо застосування методу «чесного читання» у судовій діяльності. Стисло викладено історію впровадження методу «чесного читання» в українське судочинство. Окреслено національний теоретико-прикладний субстрат, на який накладається практика застосування методу «чесного читання» в Україні. Проаналізовано вибрані приклади судового застосування методу «чесного читання» в Україні, відмічено вдалі та не зовсім вдалі практики такого застосування. Також відзначено застосування методу «чесного читання» до інших, ніж норми права, юридичних текстів – рішень судів, заяв учасників справи. Визначено переваги методу «чесного читання», у т.ч. у порівнянні із звичним в Україні граматичним методом тлумачення: 1) апелює до розумного (розсудливого) читача, з точки зору якого і необхідно проводити «чесне» читання; 2) наголошує на чесному, безсторонньому, об'єктивному читанні, вільному від особистих уподобань, у тому числі доктринально-правових; 3) відтак має міцний зв'язок із загальноправовими принципами розумності, добросовісності, справедливості; 4) надає хронологічний орієнтир для застосування і тлумачення мовних засобів: час ухвалення тексту норми; 5) звертає увагу на необхідність поміркованості у тому, що називають «судовою правотворчістю», здатний балансувати та попереджувати надмірно вільне судове тлумачення права; 6) орієнтує на і фактично застосовується при тлумаченні не лише правових норм (їх джерел), але і інших правових текстів. Окреслено також ризики і проблеми, пов'язані із практичним застосуванням та доктринальною розробкою методу «чесного читання».

Ключові слова: тлумачення права, метод тлумачення права, метод чесного читання, судове тлумачення права, суддівська правотворчість, граматичний метод тлумачення права, верховенство права.

Chernopiatov S. V. The “Fair Reading” Method of law interpretation Ukraine

The article describes the genesis and reasons for the “Fair Reading” Method emergence. A general overview of the content of the “Fair Reading” Method is provided. Judicial statistics (based on data from the Unified State Register of Court Decisions of Ukraine) regarding the “Fair Reading” Method application in judicial practice are presented. The history of introducing the “Fair Reading” Method into Ukrainian judicial proceedings is succinctly outlined. The national theoretical and practical substrate upon which the practice of applying the “Fair Reading” Method in Ukraine is

imposed is delineated. Selected examples of judicial application of the “Fair Reading” Method in Ukraine are analyzed, highlighting successful and less successful practices of such application. Additionally, the application of the “Fair Reading” Method to legal texts other than norms of law, such as court decisions and statements of case participants, is noted. The advantages of the “Fair Reading” Method are identified, including (1) its appeal to a reasonable reader who conducts an honest reading; (2) its emphasis on unbiased and objective interpretation free from personal preferences, including doctrinal legal ones; (3) its therefore strong connection with general legal principles of reasonableness, conscientiousness, and fairness; (4) its providing a chronological guideline for the application and interpretation of linguistic means based on the time of adoption of the norm text; (5) it being focused on the necessity of moderation in what is termed “judicial law-making”, and being capable of balancing and preventing excessively unrestrictive judicial interpretation of the law; (6) it being applicable not only to legal norms (their sources), but also to other legal texts. Risks and problems associated with the practical application and doctrinal development of the “Fair Reading” Method are also outlined.

Key words: *interpretation of law, method of interpreting law, fair reading method, judicial interpretation of law, judicial law-making, grammatical method of interpreting law, rule of law.*

Вступ. Термін «метод “чесного читання”» («*The “Fair Reading” Method*») (далі також **Метод**) впровадили, а сам цей метод формалізовано описали саме під цим збірним терміном два американські автори – Антонін Грегорі Скалія (*Antonin Gregory Scalia*) та Браян Ендрю Гарнер (*Bryan Andrew Garner*) у своїй книзі 2012 року «*Reading Law. The Interpretation of Legal Texts*» [1]. Антонін Скалія (1936–2016) – американський юрист, суддя, суддя Верховного Суду США (1986–2016), відомий доволі консервативними поглядами та прихильністю до текстуалізму та оригіналізму у тлумаченні права [2]. Браян Гарнер (нар. 1958) – американський дослідник у сфері права та філології, лексикограф [3].

У загальному, згідно із наданим авторами визначенням, **Метод** полягає в тому, аби «визначати застосування регулятивного тексту до певних обставин на основі того, як розумний [розсудливий] читач, який повністю компетентний у мові, зрозумів би цей текст на час його прийняття» [1]. Артикуляція **Методу**, як впливає із контексту цитованої праці авторів, є певною реакцією на виклики, які постають у зв’язку із поширенням занадто «вільного» суддівського тлумачення права, яке, по суті, змінює писане право і творить нове.

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень [4], станом на 31 травня 2024 року, 49 судових рішень так чи інакше згадують «чесне читання», з них 12 – судів першої інстанції, 17 – судів апеляційної інстанції, 20 – Верховного Суду.

Метод ще не отримав наукової рефлексії. У юридичній науковій публіцистиці популяризатором **Методу** є пан Станіслав Кунянський, адвокат [5], який, як і Скалія та Гарнер, вбачає у ньому певний порятунок від надміру свавільної «суддівської правотворчості», або ж «судового активізму», як її характеризує автор [6].

Першим же суддею, який артикульовано застосував **Метод** у судовому рішенні (і в подальшому неодноразово застосовував), є пан Михайло Слободін, суддя Східного апеляційного господарського суду (формально – колегія суддів під головуванням судді Михайла Слободіна) – у двох постановках від 18.05.2021 року [7, 8]. У актах Верховного Суду вперше на «чесне читання» посилаються у своїх окремих думках судді Олена Кібенко [9] та Василь Крат [10]. Перше ж застосування **Методу** у судовому рішенні Верховного Суду відбулося 12.01.2023 року [11].

Щодо масштабів застосування **Методу** учасниками справи важко виснувати щось конкретне, але воно, як мінімум наявне, про що свідчить його згадування про відповідні аргументи учасників справи у судових рішеннях [див., напр., 12].

Все активніше застосування **Методу** судами, і передусім Верховним Судом, свідчить про зростання його прикладеного та доктринального значення – як фактичного, так і перспективного, а отже – і про необхідність наукової рефлексії з цього приводу.

Постановка завдання. З огляду на відсутність досліджень **Методу** в українському контексті, вбачається, що наразі кожен його аспект має потенціал для наукової рефлексії. В цьому ж дослідженні ставимо за мету розглянути передумови застосування **Методу** в Україні, проаналізувати приклади його застосування, виділити переваги та ризики і проблеми, пов'язані із практичним застосуванням та доктринальною розробкою **Методу**.

Результати дослідження. Звичайно, **Метод** не є чимось абсолютно новим для нашого права. Так, загальновизнаним в українській теорії права методом (способом) тлумачення норм права є так звані «мовний», або «граматичний», «філологічний», «текстовий» – тлумачення шляхом аналізу тексту норми права «на основі використання законів філології, літературознавства, психолінгвістики» [13, с. 153], «граматики, лексики, філологічних наук» [14, с. 424]. Цей спосіб широко і артикульовано застосовується судами («граматичне тлумачення» згадується у більше 9 тис. судових рішень – за даними Єдиного державного реєстру судових рішень [4]). Філологічне тлумачення як пріоритетний спосіб тлумачення (щоправда, стосовно положень правочинів, а не норм права) передбачене ЦК України [15] (ч. 3 ст. 213 – «при тлумаченні змісту правочину беруться до уваги однакове для всього змісту правочину значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів»).

Проаналізуємо вибрані приклади судового застосування **Методу**. У Постанові Східного апеляційного господарського суду від 18.05.2021 року у справі № 922/3990/19 [8] **Метод** застосовано до Рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2009 від 16.04.2009 року [16]. У постанові зазначено: «Пряме і чесне читання рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2009 від 16.04.2009 свідчить про те, що орган місцевого самоврядування не може скасувати свого власного рішення індивідуального характеру, якщо воно потягло виникнення прав у третіх осіб, наприклад, права вимагати укладення договору оренди землі. Заборона існує незалежно від того, на якій стадії виконання перебуває відповідне рішення органу місцевого самоврядування, оскільки ніяке казуїстичне тлумачення норми судом чи учасниками спору не повинно спотворювати змісту норми права; обмежувати зміст норми права; розширювати зміст норми права».

Необхідність тлумачення в цьому випадку цього рішення Конституційного Суду була зумовлена тим, що в його резолютивній частині відповідь на питання про можливість скасування рішень органу місцевого самоврядування індивідуального характеру викладена доволі нечітко («орган місцевого самоврядування має право приймати рішення, вносити до них зміни та/чи скасовувати їх на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України»). Однак при цьому у мотивувальній частині (абз. 6 п. 5) чітко зазначено: «ненормативні правові акти органу місцевого самоврядування є актами одноразового застосування, вичерпують свою дію фактом їхнього виконання, тому вони не можуть бути скасовані чи змінені органом місцевого самоврядування після їх виконання».

У Постанові Східного апеляційного господарського суду від 18.05.2021 року у справі № 922/2794/20 [7] **Метод** застосовано до ст. 79-1 ЗК України. Зазначено: «Пряме і чесне читання норми ст. 79-1 ЗК України Закону свідчить про неможливість виникнення ділянки як об'єкту цивільних прав до моменту реєстрації права власності на цю земельну ділянку. Норма ч. 4 ст. 79-1 ЗК України, на яку посилається позивач, регламентує формування земельної ділянки, а не виникнення об'єкту цивільних прав. Відповідно ж до ч. 9 ст. 79-1 Земельного Кодексу України земельна ділянка як об'єкт цивільних прав виникає пізніше дати формування тільки після реєстрації права власності на таку ділянку». В цьому випадку «чесне читання» допомогло подолати вибірковий підхід для вибору застосовної норми, на якому наголошував учасник справи та витлумачити її зміст шляхом розумного врахування системного зв'язку норм, об'єднаних цілісним текстом ст. 79-1 ЗК України.

У Постанові Східного апеляційного господарського суду від 22.07.2021 року у справі № 520/4005/2020 [17] **Метод** застосовано до ч. 6 ст. 91 ГПК України [18] («Якщо подано копію (електронну копію) письмового доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал письмового доказу. Якщо оригінал письмового доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (електронної копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги»). Суд мав намір вирішити питання, чи поширюється норма другого речення на випадки, коли наявна нотаріальна копія відповідного документа. Суд виснував, що «в разі відсутності оригіналу письмового доказу та наявності сумнівів учасників спорів у цьому доказі, такий доказ не приймається судом до уваги незалежно від наявності нотаріально посвідчених копій».

Вкрай цікавою є Постанова Східного апеляційного господарського суду від 12.01.2022 року у справі № 922/4208/21 [19] **Метод** застосовано до ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» («висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права»). Суд виснував, що «пряме і чесне читання наведеної норми свідчить про відсутність імперативного припису про наслідування або обов'язку відтворення правових позицій ВС [...]. [В] країнах ліберальних демократій імперативний припис закону не може бути сформульований фразами на кшталт «враховується», «приймається до уваги» тощо».

Верховний Суд застосував **Метод** у Постанові від 12.01.2023 року у справі № 334/9179/21 [11] для тлумачення п. 5 ч. 1 ст. 150 ЦПК України [20] («Позов забезпечується: [...] 5) зупиненням продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту»). Суд виснував, що, хоча загальне правило допускає забезпечення позову і до пред'явлення позову, у цьому випадку позов може бути забезпечений зупиненням продажу арештованого майна лише після подання позову.

Верховний Суд (колегія суддів Касаційного цивільного суду) використав **Метод** при обґрунтуванні доцільності відступу від попередніх правових висновків Верховного Суду про те, що витрати на проведення експертизи відшкодовуються лише у випадку її призначення та проведення після відкриття провадження у справі [21]. Згодом такий відступ був реалізований Верховним Судом (Велика Палата), який виснував: «відшкодування витрат за проведення експертизи не обмежується випадком її призначення та проведення після відкриття провадження у справі. [...] сторона, на користь якої ухвалено рішення, має право на відшкодування витрат за експертизу, проведenu до подання позову, якщо такі витрати пов'язані з розглядом справи, зокрема якщо судом враховано відповідний висновок експерта як доказ» [22].

Цікавим є Рішення Вінницького районного суду Вінницької області, де суд застосував **Метод** для аналізу заяв по суті справи [23].

Дискусійним видається тлумачення Верховним Судом із посиланням на **Метод** [24] підп. 17.4 підпункту 17 пункту 1 розділу XIII «Перехідні положення» ЦПК України («у разі втрати виконавчого документа суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, незалежно від того, суд якої інстанції видав виконавчий документ, може видати його дублікат, якщо стягувач або державний виконавець, приватний виконавець звернувся із заявою про це до закінчення строку, встановленого для пред'явлення виконавчого документа до виконання»). Суд мав намір передати справу на розгляд Великої Палати (яка зрештою відмовилася розглядати справу [25]), щоб вирішити, чи підлягають у даному випадку позитивному доказуванню, що виконавчий документ дійсно втрачений. Суд в ухвалі зазначив таке: «розумний читач, який повністю володіє мовою зрозумів би текст норми у її взаємозв'язку з іншими нормами та засадами цивільного судочинства так, що при вирішенні питання про видачу дубліката виконавчого листа у зв'язку з його втратою заявник повинен повідомити суду обставини, за яких виконавчий лист було втрачено, подавши відповідні докази; протилежний підхід, що стягувач не повинен доводити фізичної втрати оригіналу виконавчого листа, а має доводити відсутність у нього виконавчого документа, суперечить реалізації принципу змагальності сторін та доведення перед судом обґрунтованості своїх вимог». Вбачається, що тут

оголошено застосування **Методу**, однак насправді застосовано інші прийоми тлумачення, оскільки **Метод** якраз не передбачає звернення до принципів права. В свою чергу, пропонування Судом висновок із тексту аналізованої норми не впливає, і за допомогою **Методу** побудований бути не міг.

Висновки. Отже, чи має сенс існування методу «чесного читання», коли вже маємо «граматичний метод». На нашу думку, відповідь позитивна. Метод «чесного читання» має низку переваг: 1) апелює до розумного (розсудливого) читача, з точки зору якого і необхідно проводити «чесне» читання; 2) наголошує на чесному, безсторонньому, об'єктивному читанні, вільному від особистих уподобань, у тому числі доктринально-правових; 3) відтак має міцний зв'язок із загальноправовими принципами розумності, добросовісності, справедливості; 4) надає хронологічний орієнтир для застосування і тлумачення мовних засобів: час ухвалення тексту норми; 5) звертає увагу на необхідність поміркованості у тому, що називають «судовою правотворчістю», здатний балансувати та попереджувати надмірно вільне судове тлумачення права; 6) орієнтує на і фактично застосовується при тлумаченні не лише правових норм (їх джерел), але і інших правових текстів.

Існує і низка проблемних питань, які могли б бути вирішені, у т.ч., науковою рефлексією: 1) співвідношення **Методу** та інших методів тлумачення (передусім телеологічного та аксіологічного) і їх розмежування, у тому числі з точки зору ієрархії, алгоритму та техніки тлумачення; 2) узгодженість **Методу** та принципу верховенства права, оскільки вбачається певний потенціал для, якщо не конфлікту, то певної їх опозиційності; 3) об'єм тексту, який повинен бути об'єктом прикладання цього методу (згрубша – чи наш розумний та розсудливий читач має «прочитати» лише норму, що тлумачиться, чи весь відповідний інститут, галузь, національне право і т.д.); 4) обсяг фахової компетенції та «фонових» компетенцій і поінформованості абстрактного «розумного та розсудливого читача». Без вирішення таких питань можливі випадки необґрунтованого або неправильного застосування **Методу** та ситуацій, коли покликанням до **Методу** лише маскуються намір утвердити бажану правову позицію.

Список використаних джерел:

1. Scalia Antonin, Garner Bryan A. Reading Law. The Interpretation of Legal Texts. West : West Publishing Company, 2012. 608 p.
2. Antonin Scalia / Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Antonin_Scalia
3. Bryan A. Garner / Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Bryan_A._Garner
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 31.05.2024)
5. Право без води і бруду / Станіслав Кунянський. URL: <https://kuniansky.com.ua/>
6. Кунявський Станіслав. Від букви до духу закону: тернистий шлях в нікуди. URL: <https://www.kuniansky.com.ua/all/descent-to-the-spirit-of-law/>
7. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 18.05.2021 року у справі № 922/2794/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97096796>
8. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 18.05.2021 року у справі № 922/3990/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97241031>
9. Окрема думка судді Кібенко О.Р. від 14 вересня 2022 року у справі № 909/298/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106636468>
10. Окрема думка судді Крата В.І. від 05 вересня 2022 року у справі № 554/1924/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106454334>
11. Постанова Верховного Суду від 12 січня 2023 року у справі № 334/9179/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108515936>
12. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 28 вересня 2022 року у справі № 640/17065/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106764518>
13. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : Навч. посібник. Вид. 9-е. Львів : Край, 2007. 192 с.

14. Загальна теорія держави і права : Підручник / за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.
15. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
16. Рішення Конституційного суду України від 16.04.2009 № 7-рп/2009 у справі № 1-9/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-09>
17. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 22.07.2021 року у справі № 520/4005/2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98667837>
18. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
19. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 12.01.2022 року у справі № 922/4208/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102723545>
20. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
21. Ухвала Верховного Суду від 20.09.2023 року у справі № 712/4126/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113626683>
22. Постанова Верховного Суду від 22.11.2023 року у справі № 712/4126/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115546317>
23. Рішення Вінницького районного суду Вінницької області від 11.10.2023 року у справі № 128/1699/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114100333>
24. Ухвала Верховного Суду від 07.12.2023 року у справі № 572/3591/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115545810>
25. Ухвала Верховного Суду від 07.02.2024 року у справі № 572/3591/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116920093>

